

KARŞILAŞTIRMALI KAMU YÖNETİMİ İÇİN TARİHSEL SOSYOLOJİDEN DERSLER

Burcu ÖZACİT*

Özet

Karşılaştırmalı kamu yönetiminin kuruluş ve gelişme süreci dikkate alındığında, disiplinler, kuramsal ve yöntemsel olarak nitelendirilebilecek birtakım sorunları olduğu görülmektedir. Bu tespitten hareketle, çalışmanın amacı, karşılaştırmalı kamu yönetiminin temel sorunlarının nasıl aşılabileceğini, alana kuramsal ve yöntemsel bir açılım getirmenin olanaklarını araştırmaktır. Çalışmada, gerek ortaya çıkış dinamikleri gerekse yöntemsel özellikleri açısından tarihsel sosyolojiden yola çıkarak karşılaştırmalı kamu yönetimi için birtakım dersler çıkarmanın mümkün olduğu ve bu yaklaşımın karşılaştırmalı kamu yönetimine yöntemsel katkıları olabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Yöntem, Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Karşılaştırmalı Tarihsel Sosyoloji, Disiplinler-Arasılık, Yöntemsel Sorun.

LESSONS FROM HISTORICAL SOCIOLOGY FOR COMPARATIVE PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract

When the process of establishment and development of comparative public administration is taken into consideration, it seems that there are disciplinary, theoretical and methodological problems. Starting from this feature, the purpose of the study is to explore how the main problems of comparative public administration can be overcome and how to give rise to a theoretical and methodological opening to the field. It is argued in the study that in terms of both the dynamics of emergence and methodological features it is possible

---

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-9812-0531

Makale gönderim tarihi: 31.12.2017

Makale kabul tarihi : 24.04.2018

to take some lessons from historical sociology for comparative public administration, and historical sociology approach that promoted methodological contributions to comparative public administration.

Key Words: Comparative Method, Comparative Public Administration, Comparative Historical Sociology, Interdisciplinarity, Methodological Issue.

Giriş

Theda Skocpol'ün (2004: 1), modern dünya tarihindeki toplumsal devrimci dönüşümleri Fransa, Rusya ve Çin üzerinden karşılaştırmalı olarak incelediği *Devletler ve Toplumsal Devrimler* kitabının Önsöz'ündeki "bazı kitaplar taze kanıtlar sunar; diğerleri, okurun eski sorunları yeni bir ışık altında görmesini sağlamak için savlar oluşturur. Bu çalışma kesinlikle ikinci türdendir" ifadesi bu çalışma için ilham kaynağı olmuştur. Bir araştırma için soru sormak, cevaplar kadar –hatta ondan daha- önemlidir. Soru sormak önemlidir;¹ ancak aynı veya benzer sorulara yeni/başka türlü bir bakış açısı ile bakmak kavrayışımızı geliştirir. Skocpol'ün yaptığı da esasen budur. Skocpol, toplumsal devrimler ile ilgili anlayışımızı, kullandığı yöntem ile yeniden biçimlendirir.² Üstelik bunu, aynı olguyu inceleyen benzer çalışmaların kullandığı materyallerden başka materyaller kullanarak yapmaz. Yaptığı, başka türlü bir görme biçimini devreye sokmaktır. Bu çalışmanın da hareket noktası, Theda Skocpol'den³ mülhem, karşılaştırmalı kamu yönetimi alanının sorunlarına, tarihsel sosyoloji yaklaşımının sağlayabileceği katkıları araştırmaktır.

¹ Önemlidir, çünkü "yanlış sorulara verilecek 'doğru' cevaplar ancak anlamayı güçleştirir" (Politik Ekonomi Çalışma Grubu, 2002: 317).

² Bu durum yalnızca Skocpol için geçerli değildir. Tarihsel sosyoloji, sosyolojinin kurucuları ya da kökleri olarak kabul edilebilecek araştırmacıların, araştırma sorularının/temalarının gözden geçirilmesi sonucu bir canlanma yaşamıştır. Tarihsel sosyoloji çizgisindeki araştırmacılar, alanın klasikleri ile benzer soru(n)lara sahiplerdir. Ancak cevapları farklılık göstermektedir. Örneğin İngiliz Sanayileşmesi, Fransız Devrimi ve Alman bürokratikleşmesi Marx, Weber, Tocqueville ve Durkheim gibi kurucuları meşgul etmiş olaylardır. Kurucuların temel dertleri de, "kapitalist endüstriyalizmin ve demokrasinin ayrıklığını ve dinamiklerini öteki toplumsal yaşam düzenleriyle karşıtlık içinde kavramsallaştırmaktır... Reinhard Bendix, Perry Anderson, E. P. Thompson ve Charles Tilly sorularını ve yanıtlarını klasik gündemden alırlar... ancak bunların her biri, bir yandan klasik savların yeni karışımlarını sunar ya da onlara yeni ezgiler katar. Her biri, teoriler ile tarihsel olgular arasında dolayım kurmak için kendi farklı yöntemini kullanır" (Skocpol, 1999a: 8).

³ Burada Skocpol'ün ön plana çıkmasının nedeni, bu çalışmanın yazarının böyle bir alanın varlığından, önce Skocpol vesilesiyle haberdar olmasıdır. Yoksa tarihsel sosyolojik çalışmalar yapan araştırmacılar arasında bir ast-üst; öncelik-sonralık; önemlilik-önemsizlik ilişkisi, derecelendirmesi yapılmamıştır. Nitekim ilerleyen sayfalarda, bu yöntemi kullanan diğer araştırmacılardan yararlanılmıştır.

Araştırmacıyı bu çalışmaya iten soru, karşılaştırmalı kamu yönetimi alanına ilişkin temel sorunların nasıl aşılabileceği sorusudur. Çalışmada, tarihsel sosyolojinin ortaya çıkış ve gelişme dinamiklerinin, karşılaştırmalı kamu yönetimi açısından yol gösterici olduğu savunulmaktadır.

Çalışmanın ilk kısmında karşılaştırmalı kamu yönetiminin temel sorun alanları tespit edilmiş, ikinci kısımda ise tarihsel sosyolojinin olanakları ele alınmıştır.

Karşılaştırmalı Kamu Yönetiminde Yöntem ve İnceleme Sorunu

Heper'in, 1973 yılında (s.1), Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi'nin⁴ "kavramsal kuram öncesi" aşamasında olduğu, bu disiplinin ilgi alanına hangi konuların girdiği, kullanılan yaklaşım ve yöntemler ile diğer disiplinlerle ilişkisi

---

⁴ Bu çalışmada *karşılaştırmalı kamu yönetimi* ile *karşılaştırmalı yönetim* birbirinin yerine ve aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Türkçe literatür incelendiğinde genellikle *karşılaştırmalı kamu yönetimi* ifadesinin kullanıldığı (bkz. Heper, 1973; Emre, 2003; Keskin, 2003; Kutlu, 2012; Güler, 2013; Karasu, 2017 (Erişim tarihi: 21.12.2017); ancak nadiren de olsa aynı anlama/içeriğe sahip olacak şekilde *karşılaştırmalı yönetim* (bkz. Karasu, 2017 (Erişim tarihi: 21.12.2017); Fırat Üniversitesi SBKY, 2017 (Erişim tarihi: 21.12.2017) şeklinde kullanımların olduğu da görülmektedir. Örneğin, çalışması boyunca karşılaştırmalı kamu yönetimi ifadesini kullanan Emre (2003), alanı, Kalkınma Yönetimi ve Karşılaştırmalı Yönetim Grubu ile birlikte andığında *karşılaştırmalı kamu yönetimi* yerine karşılaştırmalı yönetim (Emre, 2003: 75, 76, 77) ifadesini kullanmaktadır. Benzer bir durum İngilizce yazında da mevcuttur. Ayrıca *karşılaştırmalı yönetim* kavramı ile yapılan tarama sonucunda, İşletme disiplininde aynı başlıklı bir çalışma konusunun/alanının varlığı dikkat çekmektedir (bkz. Bedük, 2012; Öner, 2017 (Erişim Tarihi: 21.12.2017)). İşletme disiplininde *karşılaştırmalı yönetim*, yönetim süreci, yönetsel düşünce, yönetim teknikleri ve bu konu ile ilgili olarak eğitimsel kurumlar, değer sistemleri gibi olguları örgütsel, ulusal ve uluslararası boyutlarda inceleyen bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Öner, 2017: 18). İngilizce karşılaştırmalı kamu yönetimi literatürü incelendiğinde *comparative public administration* kullanımının yaygın olduğu dikkati çekmekte ancak *comparative administration* ifadesinin de aynı alanı ifade edecek şekilde (bkz. Bendor, 1976; Aberbach & Rockman, 1987; Tummala, 1995; Farazmand, 2005; Terman, 2011) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bazen aynı çalışma içinde iki ifade birlikte kullanılmaktadır (bkz. Aberbach & Rockman, 1987; Farazmand, 2005; Terman, 2011). Türkçe literatürde olduğu gibi, *development administration* ile birlikte anıldığında *comparative administration* kullanımı yaygınlaşmaktadır. Bunun nedeninin *comparative administration* başlığındaki *administration* ifadesinin, kamu yönetimi olduğunun tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık olması, bu yüzden de karşılaştırmanın nesnesini niteleyecek bir *public* kelimesine gerek duyulmaması olabilir. Bunun dışında Türkçe literatürde *karşılaştırmalı yönetim* alanının hem kamu yönetiminde hem işletmede aynı şekilde kullanılması İngilizce literatürde değişmektedir. İngilizce'de *karşılaştırmalı kamu yönetimi* için *comparative (public) administration* kullanılırken, işletme disiplini içindeki çalışma alanı *comparative management* (bkz. Warner, 1997; Alton, 1969) olarak anılmaktadır. İşletme disiplinindeki *karşılaştırmalı yönetim* çalışmaları, yönetsel ve teknik bilginin, yapı-ette mecerisinin ve verimliliğin artırılması için rekabetçi bir piyasada/çevrede işletme ve yönetim sistemlerindeki benzerlikler ve farklılıklara, değişik ülke ve örgütlerdeki yönetici davranışlarının

üzerinde bir görüş birliğine varılamadığı yönündeki saptaması bugün için de geçerli görünmektedir. Çalışma alanının yöntemi (karşılaştırma) ve inceleme nesnesi (kamu yönetimi), alanın ifade ediliş şekli (karşılaştırmalı kamu yönetimi) açıkça anlaşılrsa da, üzerinde tartışılan ve uzlaşmaya varılmayan temel sorun alanları tam olarak yine “yöntem” ve “inceleme nesnesi” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yöntem ve özellikle inceleme nesnesi gibi konuların, sorun alanları olarak ortaya çıkması, sosyal bilimlerin disiplinlere ayrılması ve bu disiplinlerin toplumsal gerçekliğin bir parçasını açıklamaya çalışması ile yakından ilgilidir. On dokuzuncu yüzyılın entelektüel tarihine her şeyden önce bilginin disiplinlere ayrılması ve meslekleşme süreci damgasını vurmuştur. Farklı disiplinlerin kurulma sürecinin ardında yatan varsayım, sistemli araştırmanın, gerçekliğin farklı alanlarında uzmanlaşması gerektiği yolundaki inançtır ve gerçeklik rasyonel olarak farklı bilgi kümelerine ayrıştırılmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2014: 16).⁵ Bu parçalanmadan nasibini alan sosyal bilimlerde de kendi içinde bir parçalanma ile karşı karşıya kalmıştır. Sosyal bilimlerdeki disiplinler kendisini, önce en yakın olduğu alandan ve gerekliyse kendisine yakın veya uzak diğer alanlardan özerkleştirerek/ayırarak kurmaya çalışır. Öte yandan kendisini ayırdığı diğer disiplinler ile ilişkisini de ısrarla vurgulamaya devam eder. Yine de sosyal bilimlerde disiplinlerin birbirinden ayrıldıkları ve birbirine yaklaştıkları noktalar tam anlamıyla açıklanamaz. Bununla ilgili açıklamalar ise tatmin edici değildir. Çünkü esasında bu ayrışmalar yapay ayrışmalardır. Aynı olguyu inceleyen farklı disiplinler değil, farklı epistemolojiler vardır.⁶

---

analiz edilmesine odaklanır. Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte bu kullanımların *management* ve *administration* arasındaki farka (bkz. Ömürgönülşen, 2003) dokunduğunu belirtmek gerekir.

⁵ Disiplinleşme ve meslekleşme süreci burada kısaca anlatılamayacak kadar uzundur. Ancak yine Gulbenkian Komisyonu’ndan genişçe bir alıntı ile disiplinleşmeye ilişkin genel bir çerçeve çizmek mümkün görünmektedir: “Ondokuzuncu yüzyıl boyunca farklı disiplinler değişik epistemolojik tavırlardan oluşan bir yelpaze gibi açıldı. Yelpazenin bir ucunda önce matematik, ondan sonra kendi aralarında artan determinizm sıralamasına göre dizilen deneysel doğa bilimleri (fizik, kimya, biyoloji) yer almaktaydı. Öbür ucunda ise, en başta felsefe, sonra da belli başlı sanatsal faaliyetleri inceleyen (edebiyatlar, resim ve heykel, müzikoloji), çoğu zaman bu sanatların tarihini yaptığı için tarihe yaklaşan insan bilimleri (ya da sanat ve edebiyat) yer alıyordu. İnsan ve doğa bilimlerinin arasında da sosyal gerçekliklerin incelenmesi olarak tanımlanan dallar, sanat ve edebiyat fakültelerine yakın ve çoğu zaman onların içinde yer alan tarih (idiografik) ve doğa bilimlerine daha yakın duran sosyal bilim (nomotetik) bulunuyordu” (Gulbenkian Komisyonu, 2014: 18).

⁶ “Antropoloji, sosyoloji, tarih vesaire, bunlar birbirinden ayrılmaz, ayrı değildir, ayrı gibi görünen şey belki biraz farklı duruşlara tekabül eden ayrılıklardır. Yani insanlık durumu vardır. Beşeriyetle ilgili önemsedüğünüz bir noktadan ele alıp inceleyebilirsiniz. Bu ekonomi olur, mübadele olur, üretimle ilgili olabilir bu kültür olabilir vesaire ama unutmamamız gereken bir şey var, ben buna biraz Sorokin’den mülhem bir şekilde ‘tümleşik epistemoloji’ diyorum. Burada toplumsal gerçekliğin bütünlüğü söz konusudur” (Sarıbay, 2009: 127).

Disiplin olmanın koşulu aynı olguyu inceleyen farklı yöntemler/kavramlar ve kuramların varlığıdır. Disiplinlerin ilişkili olması, disiplinlerin kavram/yöntem/kuramlarının ilişkide olup olmadığını ise açıklamaz.

Karşılaştırmalı kamu yönetimi alanı da kendisini, disiplin olarak kamu yönetiminden ve siyaset biliminden ayırır.⁷ Ayrıma temel teşkil eden özelliğini ise “karşılaştırma” yöntemini kullanma üzerinden kurar.⁸ Sorun ise tam da bu noktada başlar: Karşılaştırma yöntemi⁹ kullanmayan bir disiplin var mıdır? Bir bilim dalını bilimsel yapan kurucu özelliklerden birisi “karşılaştırma” değil midir? Kamu yönetimi zaten karşılaştırmalı değil midir ya da karşılaştırmalı olması gerekmez mi? Sorulara verilecek cevap iki yönlüdür. İlk olarak, “karşılaştırma” tüm bilimsel faaliyetlerin olmazsa olmazıdır. Toplumsal gerçekliği kavramaya ve açıklamaya niyetli her çalışma karşılaştırmalı yöntemi kullanmak durumundadır. İkinci olarak da kamu yönetimi alanında karşılaştırmalı çalışmalar/karşılaştırmalı yöntemin kullanımı, karşılaştırmalı kamu yönetimi ile birlikte başlamaz, bunun öncesi de vardır. Karşılaştırmalı kamu yönetiminin “karşılaştırma”sı hiç de yeni değildir. Karl Marx, Alexis de Toqueville, Emile Durkheim ve Max Weber toplumsal yapıların ve toplumsal değişimin tarihsel çözümlenmelerini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir.

Dolayısıyla buradaki sav, karşılaştırmalı kamu yönetimindeki “karşılaştırma” sözcüğünün bu disiplin açısından asıl anlamı, disiplinin ortaya çıktığı

---

⁷ Kamu yönetimi disiplinini özerkleştirme çabaları ilk yıllarda özellikle siyaset bilimi ve hukuk alanı karşısında farklı bir “nesneye”, farklı araştırma ve sorgulama tekniklerine ve farklı akademik uzmanlaşmaya ulaşabilme doğrultusunda yoğunlaşmıştır (Üstüner, 1995: 59). Öyleyse kamu yönetimi ile aynı inceleme nesnesine sahip karşılaştırmalı kamu yönetiminin dayanak noktası nedir? Bu soru, karşılaştırmalı kamu yönetimine nereden yaklaşılabileceği konusunda bir ipucu vermektedir.

⁸ Karşılaştırmalı kamu yönetimi alanının gelişmesinde etkili olan çeşitli gelişmeler vardır. Bunlardan birisi de kuşkusuz, burada bahsi geçen “karşılaştırma yöntemi” üzerine yürütülen tartışmalardır. 1952 yılında Princeton Üniversitesinde Karşılaştırmalı Yönetim ile ilgili bir konferans düzenlenir, konferansta da geleneksel yönetim anlayışına yönelik eleştirilerle birlikte kuram ve metodoloji meseleleri ön plana çıkar. Weber ve Riggs’in kavramsal ve kuramsal çerçevelerinden etkilenen sosyal bilimciler, karşılaştırmalı bir yöntem benimsemeden bilimsel bir bürokrasi kuramına erişilemeyeceği konusunda uzlaşırlar (Heper, 1973: 6).

⁹ Burada “karşılaştırmalı yöntem”in kamu yönetimine sağladığı yöntemsel açılımın değeri tartışma konusu edilmemektedir. Asıl tartışma noktası, karşılaştırmalı yöntemin, kendisini, örneğin kamu yönetiminde değil de karşılaştırmalı kamu yönetiminde somutlaştırmasının ifade ettiği anlamdır. Kamu yönetiminin, karşılaştırmalı yöntem ve yönetim bilgisinin tarihsel birikimi ile olan bağı gerektiğinde görmezden gelinmiş (bkz. kamu yönetimi kitaplarında atıfta bulunan kurucu isimler, kamu yönetimi kuramlarının işletme kuramları ile çakışması), gerektiğinde ise gündeme alınmış ancak bu defa alan kendisini karşılaştırmalı kamu yönetimi olarak kurmuştur. Karşılaştırmalı yöntem gündeme gelmiştir çünkü artık “dışarıdaki”ni anlamak gerekmiştir.

özel bağlamı açıklamada kazanmış olmasıdır.¹⁰ Daha açık bir ifade ile “kamu yönetimi” olgusunu açıklamaya çalışan bir alan karşılaştırmalı yöntemi benimsemek durumundadır,¹¹ bu alanın kamu yönetimi dışında/altında “karşılaştırmalı” kamu yönetimi olarak kurulması, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika’nın yayılmacı politikasına, alanın ABD yardım programlarının akademik tamamlayıcısı olma niteliğine, bir modernleş(tir)me/kalkın(dır)ma/ilerle(t)me projesine gönderme yapar.¹² Bu projenin ilk uğrak noktası esasen modern karşılaştırmalı kamu yönetiminin kuramsal olarak beslendiği (Güler, 2013: 25) “kalkınma idaresi”dir.¹³ İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, eski koloni ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasını sağlayacak idari yapıların geliştirilmesi kalkınma idaresinin odak noktasıdır. Bu yaklaşım, “az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için idari kalkınmalarını sağlamalıdır” tezi üzerinden hareket etmektedir. “Önceleri, az gelişmiş ülkelerin bürokratik yapılarının geliştirilmesi yani daha verimli kılınması için gelişmiş ülkelerin bürokratik yapılarının bazı özelliklerinin hukuki düzenlemelerle az gelişmiş ülkelere aktarılabilmesi varsayımından hareket edilmiştir. Bu ülkelerin, personel, bütçe teknikleri, örgüt ve metot, kontrol ve sorumluluk gibi konularda Batıda ve bilhassa Amerika Birleşik Devletleri’nde geliştirilen sistemlerin az gelişmiş ülkelere aynen benimsenmesi fikri ileri sürülmüş, hatta bazı uluslararası kuruluşlar tarafından hazır reçeteler içeren el kitapçıkları yayınlanmıştır” (Heper, 1973: 6-7). Ancak daha sonraları, gelişme ve modernleşme sürecinin bir bütün olduğu, bu düzenlemelerin tek başına beklenen sonucu vermeyeceği, düzeltilecek idari yapıların tanınması, incelenmesi gerektiği fikri doğmuştur. Çünkü değiştirilmeye ve geliştirilmeye çalışılan ülkelerin “tabula rasa” olmadığı, bu yapıların toplumsal sistem ile bir bütünlük arz ettiği, her ülkenin belli geleneklerinin olduğu fark

---

¹⁰ 9 numaralı dipnot burada da geçerlidir. Yeniden vurgulamak gerekirse, burada “karşılaştırmalı yöntem”in kamu yönetimine sağladığı yönetsel açılımın değeri tartışma konusu edilmektedir. Asıl tartışma noktası, karşılaştırmalı yöntemin, kendisini karşılaştırmalı kamu yönetiminde somutlaştırmasının ifade ettiği anlamdır.

¹¹ *Karşılaştırmalı Yönetim Konferansı*’nda (Princeton Üniversitesi, 1952) da savunulan görüş budur. Ancak kamu yönetiminin, karşılaştırmalı yöntemi benimsemesinin önerilmesi ile, hali hazırda inceleme nesnesi “kamu yönetimi” olan kamu yönetimi disiplinin altında/içinde/dışında/yanında yeni bir çalışma alanı olarak “karşılaştırmalı kamu yönetimi”nin kurulması birbirinden farklıdır. Burada bu farklılığa dikkat çekilmektedir. Yoksa, bu çalışmada da savunulduğu üzere kamu yönetimi disiplini metodolojik olarak karşılaştırmalı yöntemi benimsemek durumundadır.

¹² “Karşılaştırmalı kamu yönetimi belli bir toplumsal formasyon ve siyasal rejimin (kapitalizmin); belli siyasal sistemlerin (gelişmiş liberal demokrasilerin); belli dönemlerinde (1945 sonrası ve 1980 sonrası); iktidarda bulunanların yönetme işlevini mümkün ve etkin kılma arayışlarına hizmet etmeye sıkışmış bir alandır” (Güler, 2013: 32).

¹³ “1945 sonrasında Amerikan siyaset ve kamu yönetimi bilimcileri, karşılaştırmalı kamu yönetimi alanının coğrafyasını ‘az gelişmiş ülkeler’ olarak belirlemiş, konusunu ise ‘kalkınma yönetimi- development administration’ olarak sabitlemiştir” (Güler, 2013: 34).

edilmiştir (Heper, 1973: 7). Bu yüzden öncelikli iş, bu geleneklerin, toplumsal yapıların bilinmesi ve incelenmesidir. Bu noktada da Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi önem kazanmaktadır.¹⁴ Anlaşılacağı üzere “karşılaştırmalı yöntem”in önemi bu dönemde salt bilimsellik kaygısından kaynaklanmamaktadır. Karşılaştırmalı yönetim, karşılaştırmayı sadece bir teknik olarak kullanmamış, bunu yapısal-işlevselcilige¹⁵ eklemleyip bir dünya görüşü olarak da biçimlendirmişti (Üstüner, 1995: 62). Farklı yönetsel geçmişlerin, deneyimlerin ‘geleneksel’ ve ‘modern’ şeklinde iki kutuplu olarak tanımlandığı bir dünyada, karşılaştırmalı yöntem ve yönetim, gelenekselden moderne geçiş için hazırlanmış bir modele, ideolojik araç işlevi görmüştür (Üstüner, 1995: 62). Karşılaştırmalı kamu yönetimi yaklaşımı, Soğuk Savaş döneminde üçüncü dünya ülkelerini, sanayileşmiş kapitalist Batı ülkelerinin tarafına çekebilmenin ve bu tutabilmenin ideolojik aracı olmuştur. Karşılaştırma, bir teknik olarak kullanıldığında ise ortaya çıkan sonuçlar betimleyici düzeyde kalarak bir veri yığını oluşturmuş ancak bu yığından çok yönlü, açıklayıcı kuramsal bir çerçeve ortaya çıkmamıştır (Üstüner, 1995: 62).

Karşılaştırmalı kamu yönetiminde durum böyleyken, sosyolojinin durumu da farklı değildir. Sosyoloji de aynı projenin başka bir parçası olarak işlev görmektedir. “1950’lerin sonunda ve 1960’larda evrimci ‘gelişme’ ve ‘modernleşme’ teorileri mantar gibi çoğalmış, hepsi de bütün toplum tiplerini sınıflayıp düzenlemenin ve geleneksel toplumsal düzenlerden modern toplumsal düzenlere dönüşümleri açıklamanın ana anahtarı olarak ‘toplumsal farklılaşma’yı ele almıştır. Modernleşme olarak toplumsal değişim teorileri, normal gelişen bütün ulusların er geç girecekleri standartlaşmış değişim çizgilerini anlatmaktaydı. Bütün uluslar zaman içinde Birleşik Devletler’in 1950’lerde ve 1960’ların başında algılanan durumuna benzeyeceklerdi: ekonomik bakımdan genişleyen ve yenilikçi, yüksek eğitilmiş ve başarı yönelimli, siyasal bakımdan çoğulcu ve pragmatik olarak ideolojik olmayan” (Skocpol, 1999a: 4).

---

¹⁴ Heper (1973: 7), karşılaştırmalı kamu idaresi ile kalkınma yönetimi arasındaki ilişkiyi, biyoloji ve fizyolojinin tıp bilimi ile olan ilişkisine benzetir. Karşılaştırmalı kamu yönetimi temel, kalkınma yönetimi de uygulamalı bir bilimdir. Ayrıca Heper, kalkınma yönetiminin önceleri gelişmiş ülkelere hazırlanmış idari kurum ve süreçleri az gelişmiş ülkelere doğrudan aktarmak şeklinde anlaşıldığını; son zamanlarda ise karşılaştırmalı kamu yönetimi ile hemen hemen eş anlamda kullanıldığını belirtmiştir. 1973 yılındaki bu gözlem, 2017 yılında da geçerliliğini korumaktadır. Literatür incelendiğinde kalkınma yönetimini, karşılaştırmalı yönetime; karşılaştırmalı yönetimi de kalkınma yönetimine gönderme yapmadan anlamak ve açıklamak mümkün görünmemektedir. Bu iki yaklaşım/çalışma alanı birbirine göbekten bağlıdır.

¹⁵ II. Dünya Savaşından sonra entelektüel faaliyetin merkezi yavaş yavaş Amerika’ya kaymıştır. Bu dönemde tarihsiz entelektüel iklimine de uygun olarak Amerika kendisine en uygun teori olarak işlevselciligi ön plana çıkarmıştır. İşlevselcilik başat hâle gelince tarihin neredeyse bir önemi kalmamıştır. Çünkü işlevselcilere göre herhangi bir fenomeni anlamak için o fenomenin o günkü işlevine bakmak gerekir. Amaç işlevleri ortaya çıkarmaksa tarihe gerek yok demektir (Ergut, 2009: 201).

Sosyoloji bu projeyi toplum üzerinden anlamaya ve gerçekleştirmeye çalışırken, karşılaştırmalı kamu yönetimi de bunu “kamu yönetimi” üzerinden anlatmakta ve kendini karşılaştırmalı yönetime yaslamaktadır. Ancak bunu yaparken karşılaştırmalı yöntemin iki temel tehlikesine yakalanmış olduğu görülmektedir. Karşılaştırmalı yöntem, bir disiplinin –özellikle sosyoloji, tarih, kamu yönetimi için- bilimsel olması için olmazsa olmazlardan birisidir. Ancak bazı tehlikeleri de vardır. İlk olarak, karşılaştırma, “toplumların kaçınılmaz bir aşamalar sıralanmasıyla ‘evrildikleri’ varsayımını çok kolayca kabul ettirme tehlikesi” taşır (Burke, 2000: 25).¹⁶ Diğer tehlike ise, Batı dışındaki halkların tarihini, Batılı kategorilere oturtmaya çalışma ile sonuçlanan etnosentrizm tehlikesidir (Burke, 2000: 25). Gerek kalkınma idaresi gerekse karşılaştırmalı kamu yönetimi erken dönemlerinde tam da bu tehlikeli sulara yüzmüşler, hem az gelişmiş toplumların gelişmiş toplumlar ile aynı çizgiyi izleyeceğini varsaymış hem de az gelişmiş toplumları Batı gözü ile çözümlenmeye çalışmıştır. “Az gelişmiş ülkeler kendi başına değil, ötekine göre tanınmaya çalışılmış, aynı zamanda modelde ‘gerideki’ ülkenin ‘ilerideki’ ülke ile ilişkilerine hiç yer verilmemiştir. Ortaya konan tipolojilerde, ‘geri-ileri’ ülkeler arasında 1500’lerde başlamış sömürgecilik ve 1800 sonlarında başlamış emperyalizm ilişkisi değişkenler arasında yer almamıştır” (Güler, 2013: 33). Bu tür yaklaşım, modernleşmemiş ve rasyonel temellere oturmamış bürokrasilerin rasyonelleştirileceği ve bu bürokrasilerin kalkınmayı gerçekleştireceği beklenmiş, bunun için ise gelişmiş ülke kurumlarının az gelişmiş ülkelere aktarılmasına odaklanılmış ve araştırmalar bu yönde ilerlemiştir.

Karşılaştırmalı kamu yönetiminin bu yöndeki eksikliği esasen başka bir sorunu da gündeme getirir. Yukarıdaki modelde, kamu yönetimleri hem birer özne hem de birer inceleme nesnesi konumundadır. Oysa disiplin açısından kamu yönetiminin nasıl tanımlanacağı başlı başına bir sorundur. Bu sorun yalnızca karşılaştırmalı kamu yönetimi alanı için değil genel olarak yönetim bilimi/kamu yönetimi disiplini için geçerlidir. Kamu yönetimi disiplininde karşımıza çıkan inceleme nesnesi sorunu ve bu sorundan kaynaklanan yöntemsel çıkmazlar, karşılaştırmalı kamu yönetimi için de geçerlidir: İnceleme konusu sadece yönetim-idare midir? İdare yalnızca bir araç mıdır? (Akbulut, 2007: 3). Karşılaştırmalı kamu yönetimi açısından inceleme nesnesi bir “araç” ve “yapı” olarak idare/bürokrasi/kamu yönetimi olarak alınırsa karşılaştırmalı

---

¹⁶ Tarihsel sosyoloji ve karşılaştırmalı tarih çalışmaları evrimci olmayan, bir toplumun izleyebileceği farklı yolları hesaba katarak karşılaştırmalı çözümler yapma konusunda yardımcı olabilir. İlerleyen sayfalarda bu konuya değinilecektir. Burke (2000: 25), Marx, Comte, Spencer, Durkheim ve diğer 19. yüzyıl bilginlerinin karşılaştırmalı yöntemin, incelenen toplumun, toplumsal evrim merdiveninde hangi aşamaya geldiğini saptamaktan ibaret olduğunu savunmaktadır. Yani, bu araştırmacılar karşılaştırmalı yöntemi topluma ilişkin varsayımlarını kanıtlamak için kullanmışlardır.

kamu yönetiminin ayrı bir çalışma alanı olmasının bir anlamı var mıdır? Eğer bir eyleyen/bir özne olarak kamu yönetimi incelenecekse devlete bakmak gerekir. Peki devleti nasıl çalışmak gerek? Amerika’da disiplinin kurulduğu dönemlerde olduğu gibi yalnızca işlevlere mi bakmak uygundur? Eğer yalnızca işlevlere odaklanılacaksa tarihin ve tarihsel bilginin neredeyse hiçbir önemi kalmamaktadır. “Çünkü işlevselcilere göre herhangi bir fenomeni anlamak için o fenomenin o günkü işlevine bakmak gerekir. Amaç işlevleri ortaya çıkarmaksa tarihe gerek yok demektir” (Ergut, 2009: 201).

Tam bu noktada, önce disiplinleşmeye yönelik sorun alanına, sonra inceleme nesnesi ve karşılaştırmalı yöntem sorununa yönelik tarihsel sosyolojiden çıkarılabilecek derslere bakmak faydalı olur. Tarihsel sosyolojiye bakışın, özelde (karşılaştırmalı) kamu yönetiminin, genel anlamda da sosyal bilimlerin nasıl çalışılması gerektiğine dair bir izlek sunduğu savunulabilir.

Tarihsel Sosyoloji ve Olanaklar

Tarihsel sosyoloji bu çalışma açısından bir disiplin olmanın dışında toplumsal olguları açıklamak için kullanılan bir “yaklaşım” olmasından ötürü önemlidir. Bu bakımdan bu çalışmada tarihsel sosyolojinin bir disiplin olup olmadığı ile ilgilenilmemektedir. Dikkat çekilen nokta, tarihsel sosyoloji gibi bir yaklaşımın, gerçek bir disiplinler-arasılığın önünü açıp açamayacağı ve bu yaklaşımın (karşılaştırmalı) kamu yönetimine ne gibi bir açılım ya da bakış açısı getirebileceğidir. Örneğin Mete Tunçay, “Karşılaştırmalı Toplumsal Yapılar” dersinde okuttuğu kuramların/çalışmaların “tarihsel sosyoloji” olarak mı yoksa “sosyolojik tarih” olarak mı adlandıracağı sorununa ikinci adlandırma lehine yanıt verir. Bu durum, iktisat tarihi mi tarihsel iktisat mı? Toplumsal tarih mi, tarihsel sosyoloji mi? gibi sorularla genişletilebilir. Bunların birbirinden farklı olup olmadığı disiplinler bir bakış açısıyla incelendiğinde önemli bir tartışma da olabilir. Ancak bu çalışma açısından önemli olan adlandırmalar ya da disiplinleşme değil, “olanak”lardır.¹⁷ Bir yöntem olarak, bir bakış açısı olarak tarihsel sosyolojinin (karşılaştırmalı) kamu yönetimine sağlayabileceği imkânlardır. Nitekim, tarihsel sosyoloji, “**büyük ölçekli yapıların ve değişimin temel süreçlerinin doğasını ve etkilerini anlamaya yönelik araştırma geleneği**”dir (Skocpol, 1999a: 6; Skocpol, 1999b: 360). Tarihsel sosyoloji, “belirli bir kuram ya da kuramsal kavramlar seti değil, daha ziyade toplumların incelenmesinde hem metodoloji ile ilgili meseleler hem de problemlerin seçiminde genel bir yaklaşım ile ilgilidir” (Özdalga, 2009: 9). Tarihsel sosyolojik incelemeler, “en temel olarak zamana ve mekâna somut bir şekilde yerleşmiş olduğu anlaşılan toplumsal yapılar ve süreçlere ilişkin sorular

---

¹⁷ Bu çalışmada önemli olan olanakların gündeme getirilmesidir, aksi halde disiplinler-arasılığın savunulduğu bu çalışmada tarihsel sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak tartışılması tutarsız ve yersiz olacaktır.

sorar. İkincisi, süreçleri zaman içinde ele aldıkları gibi, sonuçların nedenlerini açıklamada zamansal ardışıklığı da ciddiye alır. Üçüncüsü, toplumsal dönüşüm süreçlerinde veya bireysel yaşamlarda meydana gelen niyet edilmiş ya da edilmemiş sonuçların açığa çıkmasından anlam çıkarmak için önemli eylemlerin ve yapısal bağlamların etkileşimine dikkat eder. Son olarak, tarihsel sosyolojik incelemeler, özgür türden toplumsal yapıların ve değişim kalıplarının tikel ve değişik özelliklerini aydınlatırlar” (Skocpol, 1999a: 2). Bununla birlikte, tarihsel sosyolojinin tek bir yöntemi, kuramı, açıklama biçimi yoktur. Bu çizgiye oturan pek çok araştırmacı vardır ve her biri bir diğerinden farklıdır. Ancak gerek bu araştırmacıların çalışmalarından gerekse tarihsel sosyoloji üzerine yapılan çalışmalardan anladığımız, bazı yöntemsel ortaklıkların/benzerliklerin mevcut olduğudur (bkz. Skocpol, 1999a, 1999b; Ergut & Uysal, 2007; Özdalga, 2009). Tam da bu noktada tarihsel sosyolojinin yöntemsel özgünlükleri, genel olarak (karşılaştırmalı) kamu yönetimine özel olarak da yukarıdaki bölümde incelenen sorunların çözümüne katkısı tartışmaya değerdir.

Çalışmanın başında bahsi geçen disiplinleşme/kompartımanlaşma sorunu, tarih ve sosyoloji için de geçerlidir. İki alan birbirinden ayrı olarak kurumsallaşmıştır. Bu ayrımın temelinde ise, “tarihin somut olaylardan oluşan uzun ya da kısa zincirleri incelediği, sosyolojinin ise yapılar ve değişim üzerine genel, kuramsal açıklamalar ürettiği fikri” (Özdalga, 2009: 10) yatmaktadır. Sosyoloji, toplumun yapısı ve gelişimi üstüne genellemeler yaparak aslo-lararak toplumu inceleyen bir çalışma alanı; tarih ise toplumların, bunlar arasındaki farklar ile bunların zaman içinde geçirdiği değişiklikleri inceleyen (Burke, 2000: 2) bir alan olarak tanımlanır. Ayrı alanlar olarak kurumsallaşmış olsalar da, Burke’ün (2000) ve Abrams’ın (1982) açığa çıkardığı gibi aslında tarih ve sosyoloji disiplinleri, her zaman en iyi komşular olmasalar da, bütün olarak toplumla ve her türlü insan davranışıyla ilgilenmelerinden dolayı ortak araştırma alanlarına sahiptirler. Tarihsel sosyoloji gibi bir girişim de tam da bu noktadan hareket eder.¹⁸ Abrams (1980:.4), tarih ile sosyoloji arasındaki

---

¹⁸ Burada hemen, tarihin toplumsal kurama yönelmesinden, sosyolojinin de tarihsel duyarlılıkları yeniden gündemine almasından önce, tarihçilerin de sosyologların da birbirine bakıp eksik yanlarını gördüklerini belirtmekte fayda vardır. Tarihçiler sosyologları, herkesin bildiği şeyleri barbarca ve soyut bir dille anlatan, yer ve zaman duyguları olmayan, bireyleri katı kategorilere tıkıştıran, bu etkinlikleri de bilimsel olarak niteleyen insanlar olarak görmektedirler (Burke, 2000: 2-3). Sosyologlar da tarihçilerin sistemleri ya da yöntemleri olmayan, amatörce olgu toplayan miyoplar olarak görmektedirler (Burke, 2000: 3). Örneğin Comte (1864: 52’den akt. Burke, 2000: 9), tarihçileri, kısır anekdotların kör toplayıcıları, yaptıkları işi ise akıldışı bir merakla çocukça biriktirilmiş önemsiz ayrıntılar olarak nitelendirmiştir. Bu durum her bir disipline içeriden bakınca anlaşılır hâle gelmektedir. Sosyologlar genel kuramlar bulmak üzere eğitilirler ve çoğunlukla istisnaları göz ardı ederler. Tarihçiler ise genel kalıpları görmeme pahasına somut ayrıntılara bakmayı öğrenirler (Burke, 2000: 3).

ilişki için yakınlaşma ifadesinin¹⁹ kullanılmasının karmaşık ve zor bir ilişkinin hakkını vermek için fazla basit ve yumuşak olduğunu belirtse de, tarihsel sosyolojinin tarih ile sosyoloji arasında ortak bir girişimi temsil ettiğini, iki disiplinin bir araya geldiklerinde toplamlarından daha fazla bir şey ifade ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır (Özdalga, 2009). Ancak bugün tarihsel sosyoloji geleneği içinde değerlendirilen ve incelenen araştırmacılardan çoğu, tarihi, sosyolojiyi, antropolojiyi ve iktisadi birleştirmenin moda hâline gelmesinden önce de böylesi bir çalışma yöntemi benimsemişlerdir. Örneğin Bloch, Moore, Braudel vd. (Skocpol, 1999). Bu araştırmacıların her biri alanın öncülerinden sayılabilir. Türkiye’de kendisini tarihsel sosyoloji geleneği içinde sayabileceğimiz araştırmacılara baktığımızda da bu araştırmacıların neredeyse tamamına yakınının, tarih ve sosyolojiyi birbirine yaklaştırmak gibi bir saikle hareket etmedikleri ancak yaptıkları çalışmaların, sordukları soruların ve yanıtlarının bu araştırmacıları bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek tarihsel sosyoloji çizgisine oturtuğudur. Örneğin Mardin, “tarihsel sosyoloji diye bir şey vardı ben oradan hareket edeyim diye bir şey yapmadım, araştırma sahamdaki bir tecessüs meselesiydi bu, başka bir şey değil ... Tarihle uğraşan insanların çözmek istedikleri bazı problemler açısından zikrettiğiniz tarihsel sosyoloji kendiliğinden oluşuyor” (Mardin, 2009: 213) derken tam da bunu anlatmıştır. Ya da Ergut, “benim için semantiğin çok fazla önemi yok. Tarihsel sosyoloji, sosyolojik tarih, tarih ve sosyoloji gibi disiplinleri gibi ayrımlar üzerinden kendi çalışmamı hiç kurgulamadım” (Ergut, 2009: 193) şeklindeki ifadesiyle disiplinler bir düşünce ile hareket etmediğini açıklar.

Bu bakımdan karşılaştırmalı kamu yönetimi açısından çıkarılabilecek ilk ders ***hakikî bir disiplinler-arasılık olanağıdır***. Tarih ile sosyoloji arasında kurulan bir bağı, iki disiplinin bir araya geldiğinde toplamlarından daha fazlası olduğunu (Özdalga, 2009: 9) kanıtlayan tarihsel sosyoloji, (karşılaştırmalı) kamu yönetiminin de sınırlarını genişleterek diğer disiplinlerle bir araya gelmesine çağrı yapmalıdır. Tarih disiplini de sosyoloji disiplini de kendi sınırlarını aşarak gelişme göstermişlerdir. Sosyoloji, karşılaştırmalı kamu yönetimi

---

¹⁹ Aslında Abrams, tarih ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi, yakınlaşmayı hoş karşılayan ya da bundan şikayet edenlerin meseleyi yanlış anladıklarını ifade eder. Abrams’ın tarih ve sosyoloji anlayışına göre temel kaygıları, meşguliyetleri bakımından bu ikisi arasında bir ilişki olamaz çünkü tarih ve sosyoloji daima aynı şey olagelmıştır. İkisi de insan etkinliklerini/edimlerini anlamaya ve ikisi de bunu toplumsal yapılaşma süreci içinde yapmaya çalışmıştır. İkisi de bu süreci tarihsel olarak algılamıştır. Sosyoloji, oluş (*eventuation*) ile ilgilenmek zorundadır çünkü yapılaşma (*structuring*) böyle olur. Tarih de kuramsal olmalıdır çünkü yapılaşma ancak böyle anlaşılır (Abrams, 1982: x).

gibi II. Dünya Savaşından sonra tam olarak kurumsallaştığında, kökleri kurucuların eserlerinde olmasına rağmen²⁰ sosyolojinin tarihsel yönelimi ve duyarlılıkları kısmen gölgede kalmıştır (Skocpol, 1999a: 3).²¹ Ancak daha sonraları –işlevselci yaklaşımların açıklayıcı olmamaları ve buna yönelik eleştiriler, Ortodoks Marksizm eleştirileri, Marksizmin yeniden okunması ile - sosyolojide klasikler yeniden gündeme gelmiş ve sosyolojinin tarih ile olan ilişkisi canlanmaya başlamıştır. Bu dönemde Weber’in tarihsel yazıları yeniden incelenmiş ve Weber ile ilgili anlayış da Parsons’ın²² etkilerinden uzaklaşmaya başlamıştır (Skocpol, 1999a: 6). Savaştan sonra yavaş yavaş ve özellikle 1970’lerde sosyologlar arasında tarihe dönük bir ilgi görülmeye başlamıştır, Charles Tilly, Robert Bellah, Neil Smelser, Barrington Moore ve Immanuel Wallerstein gibi sosyologlar tarih ve sosyoloji arasındaki senteze katkıda bulunmuşlardır. Tarihsel sosyoloji çalışmalarını uluslararası ilişkiler açısından

---

²⁰ Örneğin Durkheim, Fustel de Coulanges’den tarih okumuştur. Dergisi *Année Sociologique*’te tarih kitaplarının tanıtılmasını ilke edinmiştir (Burke, 2000: 10). Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu yazmadan önce Ortaçağ’ın ticaret şirketleri ve Roma’nın tarım tarihi hakkında kitaplar yazmış, dikkatini toplum kuramında yoğunlaştırmaya başladıktan sonra da malzeme sağlamak için tarihe ve tarihçilerin kavramlarına başvurmuştur. Karizma fikri, Rudolf Sohm adlı bir kilise tarihçisinin erken dönemde kilisenin karizmatik örgütlenmesi tartışmasından gelmektedir (Burke, 2000: 10). Ayrıca Weber’in kendisini sosyolog olarak düşünmediğine dair Burke’ün (2000: 10) ilgili çalışmasına bakılabilir.

²¹ Sosyologların geçmişe ve tarihe olan ilgilerinin ortadan kaybolduğu bir dönemde, tarihçiler toplumun doğal tarihinin yazılmasına yönelik bir hareketlilik içine girmişlerdir (Burke, 2000: 14). Tarihsel sosyolojinin de önünü açan temel hareketlenmelerden birisi de bu olmuştur. Tarihçilerin toplumsal duyarlılığına yönelik önemli örneklerden biri, toplumun değil de büyük insanların tarihine odaklanan Alman tarihçiliğine karşı çıkan Karl Lamprecht’tir. Burke’ün (2000: 14) aktardığına göre, Lamprecht kavramlarını başka disiplinlerden alacak ortaklaşa bir tarih çağrısında bulunmuş ve tarihin esas olarak sosyopsikolojik bir bilim olduğunu savunmuştur. Ve bu yaklaşım ile *Alman Tairihi (1897-1909)* kitabını yazmıştır. Lamprecht’in Almanya’da bu girişimi başarısız olsa da 1890’larda ABD ve Fransa’da insan etkinliğinin bütün alanlarına bakmayı savunan toplumsal tarih, geleneksel tarihe karşı çıkmaya başlamıştır. Bu noktada henüz 1920’lerde, tarihin toplumsallaştırılması yönündeki girişimiyle tarihsel sosyolojinin de temel kaynaklarından olan *Annales Okulu*’nu anmak bir zorunluluktur (1929 yılında *Annales d’histoire économique et sociale* adı ile çıkarılan dergi daha sonraları Fransız Annales Okulu olarak kurumsallaşmıştır). Yukarıda da tarihsel sosyoloji bir akım hâline gelmeden önce bu yönde çalışmaların varlığından bahsedilmişti. İşte bu çalışmalara en önemli örnek *Annales Okulu*’dur. Bu geleneğin temsilcileri *Annales*’in ilk editörleri Lucien Febvre ve Marc Bloch’tur. II. Dünya Savaşından sonra ise okulun en önemli temsilcisi Fernand Braudel olmuştur. 1920’li yıllar Strasbourg Üniversitesi’nden Bloch ve Febvre’in başını çektiği yeni tür tarih hareketinin olduğu yıllardır. Lamprecht, Turner ve Robinson gibi Bloch ve Febvre de geleneksel tarihçileri eleştirmişler ve siyasal tarihin egemenliğine karşı çıkmışlar, daha geniş ve daha insani bir tarihi, olaylar anlatısından çok yapıları çözümleyecek bir tarihi savunmuşlardır (Burke, 2000: 14).

²² Talcott Parsons 1951’de yayımlanan *The Social System* kitabında, “zamana ve mekâna aldırmaksızın toplumsal yaşamın bütün yanlarının aynı evrensel teorik terimlerle sınıflandırılıp sözde açıklanabildiği bir soyut kategoriler ağını öne çıkarmıştır” (Skocpol, 1999a: 3-4).

tartışan Yalvaç (2013: 6), bu ilk dönem tarihsel sosyoloji çalışmalarının, Weber'in devlet tanımını bir araya getirip toplumsal değişim süreçlerini inceleyen çalışmalardan oluştuğunu söyler. Gerçekten de bu dönemde, Alexis de Tocqueville'in ve özellikle Max Weber'in düşünceleri toplumsal değişim ve karşılaştırmalı toplumsal yapılar araştırmacıları için yeni bir ilgi uyandırmıştır (Skocpol, 1999a: 5).²³ “Bu çalışmalar devletlerin oluşumu, merkezileşmesi ve devletin toplumdan bağımsızlaşabilmesinde devletlerarası sistemden gelen baskıları ve özellikle savaş unsurunu ön plana getirir ve stratejik ve askeri rekabetin devletleri kaynak bulmak aracılığıyla nasıl merkezileştirildiğini ve çağdaş egemenlik biçimlerine yol açtıklarını inceler. Devletler sisteminin toplumsal değişimde olan etkisi uluslararası ilişkiler literatüründe birinci dönem Weberci çalışmalar²⁴ kapsamına giren Skocpol, Tilly²⁵ Spruyt, Mann, Giddens, gibi kuramcılar tarafından incelenmiş ve araştırılmıştır. Bunun gibi Perry Anderson, Brian Downing ve Thomas Ertman'ın çalışmalarını da birinci dönem Weberci anlayış içine yerleştirmek mümkündür” (Yalvaç, 2013: 8). Başkaları da, tarihsel sosyolojinin Weberci mirasla özdeşleştirilmesine alternatif olarak Durkheimci ya da Marxçı tarihsel sosyolojiler inşa etme çabasına girmişlerdir (Skocpol, 1999a: 6). Skocpol (1999a), Hobsbawm, Gareth Stedman Jones, gibi araştırmacıları bu gruba örnek olarak gösterilmiştir. Tarihsel sosyolojide, gündeme gelen temel mesele aslında, klasiklerin yeniden değerlendirilmesidir. Karşılaştırmalı analizin sosyolojiyi geleneksel tarihsel köklerinden koparmasına karşın, klasiklere geri dönüş söz konusudur. Çünkü örneğin, Weber'e göre sosyoloji, tarihsel gerçekliğin bilimidir (Ragin & Zaret, 1983: 731).

Yukarıda gelişmelerin sonucunun, sosyoloji ile tarihin yakınlaşması ve sosyolojiye tarihsel bir bakış açısı getirilmesi, daha önceleri sadece sosyoloji, siyaset bilimi, ya da iktisat disiplinlerinin kendine özgü olduğu düşünülen yaklaşımlarının birbirlerine doğru açılması olarak özetlenebilir. Bu genişleme ve yakınlaşma, dar bir disipliner yaklaşımın getireceği kısmi açıklamaları (Sarıbay, 2009: 130) aşmayı; bir yandan disiplinler olanakların kendi içinde derinleşmesini, diğer yandan da sosyal bilimcilerin eklemleme ilham ve sentez

---

²³ Örneğin 1982 ve 1983'te Amerikan Sosyoloji Birliği'nin Karşılaştırmalı ve Tarihsel Sosyoloji'yi geliştirmek için kurulmuş bir seksiyonunun ilk çalışmaları Max Weber'in bilimsel çalışmalarındaki temaları yeniden değerlendirmek olmuştur (Skocpol, 1999a: 5).

²⁴ “Skocpol *toplumsal devrimler*, Tilly ve Spruyt *ulus devletin ortaya çıkışı*, Mann *gücün kaynakları ve jeopolitik ile ilişkisi*, Anderson *mutlakiyetçi rejimlerin oluşması*, Anthony Giddens *modernleşme* ve *ulus devletin oluşumunda askeri rekabetin etkisi*, Brian Downing *orta çağda anayasal rejimlerin yıkılıp bürokratik-militer devletlerin ortaya çıkışı*, Thomas Ertman *ise geç devlet inşası sürecinde daha önce gelişmiş olan askeri tekniklerin devletler sistemindeki rekabete etkilerini inceler*” (Yalvaç, 2013, 7-8)

²⁵ Skocpol (1999a: 6) Tilly'nin Marxçı tarihsel sosyolog olarak nitelendirildiğini belirtir.

kapasitesini (Açıkel, 2009: 159) artırmayı sağlar. Ancak burada kastedilen genişleme, yakınlaşma, eklemlenme “göstermelik” bir birliktelik değildir. “Disiplinler-arasılık ancak söz konusu disiplinlerin içinden konuşarak, onların olmazsa olmazlarının hakkı verilerek (ya da verilmeye çalışılarak) yapılırsa anlamlı olacaktır. Diğer disiplinlerle sadece araşsal ilişki kuran, onların üzerinde ancak bir parazit olarak hayatta kalabilen disiplinler-arası çalışmalara kimse- nin ihtiyacı yok[tur]”(Ergut, 2004: 40). Bu noktada disiplinler-arasılık ile kastedilenin ne olduğunu anlamak için, sosyolojinin karşılaştığı sorunları tarihsel olarak çözmek gerektiğini; bunun için disiplin olarak tarih ve sosyolojinin, tarihsel sosyoloji olarak yeniden kurulmasını öneren (Abrams, 1982: ix), tarihsel sosyolojinin esaslı savunucularından Abrams’a (1982: ix)²⁶ kulak vermek faydalı olur:

“Tarihsel çalışmaya daha ‘toplumsal bir bağlam’ verme ya da sosyolojik çalışmaya ‘ tarihsel bir arka plan’ kazandırma ihtiyacından, hatta her iki alanın bir diğerindeki çalışmalar hakkında bilgilendirilmesinin çekiciliğinden bahsetmiyorum. Aklımda olan şey, sorunların daha radikal bir şekilde yeniden şekillendirilmesi, çözümlenme tarzlarının daha derin ve incelikli bir şekilde değiştirilmesi, her iki disiplinin de yapmaya çalıştıkları şeyin kimi temel açılarından aynı olduğu ve bunu yapmak için aynı açıklama mantığını kullandıklarının daha açık ve kökü bir şekilde tanınması. Savunduğum şey, her iki disiplinin de kalbinde ortak bir projenin yattığı: yapılaşma sorunsalı adını verdiğim şeyle uğraşmak için sürekli ve ayırksı bir çaba”²⁷

Benzer bir uyarıyı Mills de yapmıştır. Mills, tarihin hakiki kullanımından dansa ritüel olarak kullanımına karşıdır. Tarihin bir ritüel olarak kullanımıyla, sosyal bilimciler arasında yaygın olan ve tarihi bir zemin/perde arkası olarak kullanma eğilimini kasteder. Tarih zenginleştirici bir arka plandan daha fazla bir şey ifade etmek zorundadır, araştırma probleminin kendisinin, bizatihi, bütünleşmiş bir parçası olmalıdır (Özdalga, 2009: 32).

(Karşılaştırmalı) kamu yönetimi alanı, bütün disiplinler gibi kendini diğer disiplinlerden ayırmaya çalışsa da, disiplinlerin bulanıklaştığı bir noktada durmaktadır. Bu da disiplin açısından büyük bir zenginliktir. Öncelikle bu zenginliği sadeleştirmek yerine kabul etmek gerekir ki, buradan disiplinler-arası

---

²⁶ Disiplinler-arasılık bağlamında Abrams’a göndermede bulunmak tartışmalı olabilir. Çünkü Abrams, tarih ve sosyoloji arasında bir ilişki kurulmasını değil (ikisi arasında bir ilişki yoktur çünkü ikisi zaten aynı şeydir bkz. dipnot 20.), tarih ve sosyolojinin temelde ortak gündemleri olduğunu, iki disiplinin her zaman aynı olageldiğini ve bu alanların yeniden tarihsel sosyoloji olarak kurulması gerektiğini savunur (Abrams, 1982). Dolayısıyla bu noktada Abrams’ın temel derdini gözden kaçırmamak gerekir.

²⁷ Çeviri Özdalga’ya (2009: 23) aittir. Çeviri üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan aynen kullanılmıştır.

bir bakış açısı geliştirilebilsin. Karşılaştırmalı kamu yönetiminin adını hak etmesi ve anlamlı analizler/incelemeler yapabilmesi için bu alanın, tarih, siyaset bilimi, sosyoloji ve iktisat ile bağlarının görünür kılınmasına ve çizilmiş sınırlarının aşındırılarak bu yönlere doğru genişlemesine ihtiyaç vardır. Özellikle inceleme alanı bakımından birbirine daha yakın olan disiplinler birbirine doğru açılım göstermelidir.

Buradan hareketle karşılaştırmalı kamu yönetimi için ikinci olanak, tarihsel sosyolojinin, sosyolojinin varlığını tarihselleştirmesi gibi, **yönetim biliminin ve yönetim biliminin inceleme konularının tarihselleştirilmesi** olarak görülebilir. Sosyoloji kendi çıkışını, kurucularına geri dönerek ve tarihi yeniden gündemlerine almakta bulmuştur.²⁸ Bu paragrafta savunulan da budur. Hem karşılaştırmalı kamu yönetimi hem de kamu yönetimi, kendisine önce tarihsel olarak bakmalı ve kısır kuramlardan sıyrılarak klasiklere²⁹ geri dönerek bir ivme yakalamalıdır. Örneğin bugün Weber/Weberyan/Weberci, bürokrasi kavramları pejoratif bir anlamda kullanılmaktadır. Oysa yukarıda bahsedildiği gibi, tarihsel sosyoloji önce kurucularına dönmüş, zaman zaman onlarla aynı soru(n)lara odaklanmış ama bir şekilde kurucuları dönüştürerek ya da onlara yeni kavramlar/sorular/mekânlar/açıklamalar ekleyerek ilerleme kaydetmiştir. Dolayısıyla (karşılaştırmalı) kamu yönetimi alanını ideolojik ve pragmatik zemininden kurtarıp bilimsel bir temele oturtmak için, geçmişle (hem tarihle hem de iktidar, devlet, bürokratikleşme, kapitalizm, rasyonelleşme meseleleri ile uğraşan klasik araştırmacılar ile) bağını yeniden kurmak, güçlendirmek ve bu disiplinin zeminini Wilson'dan, Riggs'ten, Heady'den daha gerilere kaydırmak gerekmektedir. Nasıl ki tarihsel sosyoloji çalışmaları, sosyolojinin varlığını tarihselleştiriyor ve insanlık durumu ile ilgili her düşünceye tarihselliği içinde anlam kazandırıyor (Sarıbay, 2009: 129), karşılaştırmalı kamu yönetimi de bunu yapabilmelidir.

Üçüncü olarak kamu yönetimi de tarihsel sosyolojinin yaptığı gibi farklı yöntemlerden ve açıklama biçimlerinden yararlanabilir. Buna **yöntemsel çokluk/kuramsal çoğulculuk**³⁰ denilebilir. Tarihsel sosyolojinin tözünü, onun peşinen kabul edilmiş epistemolojilerden ya da yöntembilimlerden daha ziyade bağımsız sorunlar ve bakış açılarına sahip olması oluşturur (Skocpol, 1999b:

---

²⁸ “Abrams’a göre, klasik sosyoloji içinde Marx’ın adı geçen makaleleri, tarihsel sosyolojinin vaat ettiği şeyin somutlanmasıdır. Marx’ın yanı sıra, Weber’den kalan miras, yani özellikle iktisadi (kapitalizm), siyaseti (modern devlet ve akılcı bürokrasi) ve dini (Protestan etiği) hem özgül Batı Avrupa ve uygarlık odaklı, hem de küresel bir çerçevede eklemlemeyi başardığı genel Modernite çözümlemeleri ile ilgili miras da büyüktür” (Özdağ, 2009: 37).

²⁹ Burada bahsi geçen klasikler, kamu yönetiminde ‘klasik yaklaşım’ olarak anılan Taylor, Fayol, Urwick, Gulick gibi isimler değildir. Örneğin Weber’dır, Marks’tır, kameral bilim yazınıdır.

³⁰ Skocpol (1999b: 362), alandaki bu yöntemsel çeşitliliği “yararlı eklektizm” olarak nitelendirir.

362-363). Tarihsel sosyolojinin uygun yöntemleri için mekanik bir tarif yoktur (Skocpol, 1999b: 363). Ergut'un (2009: 198) ifade ettiği üzere, tarihsel sosyoloji, temel olarak özneler arası, gruplar arası, aktörler arası ilişkilere bakar, yani bir "interaction" (etkileşim) meselesidir. Tek bir aktörü kendi başına incelemenin imkânsız olduğunu kabul eder. Bu anlamıyla, bir işçi sınıfı tarihinin işçi sınıfı içinden yazılamayacağını söyler. Yani teorik bir çoğulculuğu kabul eder ve bu konuda herhangi bir kısıtlaması yoktur." (Ergut, 2009: 198). Tarihsel sosyoloji, tek bir teori ile bakmaz. Marx, Weber vs. bunların hepsi rahatlıkla kullanılabilir. Bu anlamda çok eklektiktir. Bir "teori jandarması"nı kabul etmez. Eldeki probleme bakar ve bunu en iyi görecektir lens hangisi ise onu kendi başına kurar. Olmayan bir lens yaratır. O lensin içinde Marxizm olabilir; Weber olabilir; hatta "akılcı seçim" (rational choice) bile olabilir. Dolayısıyla tarihsel sosyoloji fenomen bazında çalışır. İncelemek istenen fenomen ne ise, ona uygun bir teori belirlenir (Ergut, 2009: 197). Örneğin Skocpol (2004: 105), Fransa, Rusya ve Çin'deki toplumsal devrimleri incelediği çalışmasında bu ülkelerin devrim öncesi toplumsal-siyasal yapılarına ilişkin çözümlerini - ikisinin de bütünüyle kabul etmeksizin - hem Marksist hem de Weberci yaklaşımlara dayandırmaktadır. Skocpol'un bu yaklaşımı ancak kuramsal çoğulculuk ile açıklanabilir. Barrington Moore'un, çağdaş dünyanın oluşmasını açıklayışı, temel yönelimi bakımından Marksist olmakla birlikte, modernleşmeci kuramın kimi öğelerinden de yararlanmaktadır (Burke, 2000: 142). Tilly sosyal bilimi tarihselleştirmeye katkıda bulunduğu gibi teorik monistliğe karşı herkesi uyarmıştır (Ergut, 2009: 199). Kendisi de, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*'nda Weberci zor ve Marksist birikim veya el koyma kavramlarını bir arada kullanmıştır (Akbulut, 2007: 233).³¹ Yine Wallerstein da, esas olarak Marksçı bir yaklaşımı, evrimci kuramın öğeleriyle birleştirerek kâr ve hegemonya için devletlerarası rekabetin önemi üstünde durmaktadır (Burke, 2000: 142). Bu örnekler kuşkusuz artırılabilir. (Karşılaştırmalı) kamu yönetimi açısından önemli olan ise, yöntemsel çokluğun/çeşitliliğin bu alana katkı sağlayıp sağlayamayacağıdır. Yöntemsel çokluğun eklektik niteliği yukarıda bahsedildiği kadar faydalı olabilir mi? Buna verilebilecek net bir cevap yoktur. Ancak bu yaklaşım, karşılaştırma yaparken sabitlenen olguyu açıklayacak kuramsal dayanak nereden geliyorsa, o dayanağı çekinmeden kullanmak konusunda cesaretlendiricidir.

Yönetim biliminin ve karşılaştırmalı yönetimin bir disiplin olarak başarmaya çalıştığı amaçlardan birisi de gerek topluma gerek yönetsel olana ilişkin

---

³¹ Tilly, devleti, zorun örgütlenmesi olarak tanımlar ve kentlerin de sermaye ile bağlantılı olduğunu savunur. "Zor yoğun bölgeler, az kent bulunan, tarımın egemen olduğu, orun doğrudan önemli olduğu yerlerdir. Sermaye yoğun bölgeler ise, çok kent bulunan, ticaretin ve pazar çıkışlı üretimin egemen olduğu bölgelerdir. Bu iki bölge arasındaki ayrım, el koyma stratejilerindeki farklılıktan kaynaklanır. Sermaye birikimi ve yoğunlaşması sürecini kentler üretir. Kentlerin gelişme biçimi, yoğunluk ve birikim arasındaki dengeye bağlıdır" (Akbulut, 2007: 232).

evrensel, kapsayıcı yasalar bulmak ya da yasa benzeri genellemeler yapmak olmuştur. Ancak tarihsel sosyoloji geleneği örneğin Tilly, Skocpol sosyal süreçlerde, ‘kapsayıcı yasalar’ ya da ‘yasa benzeri genellemeler’ yapılamayacağını, sadece **nedensel mekanizmaların ortaya çıkarılabileceğini** belirtir (Ergut, 2009: 199). Temel amaç, büyük ölçekli yapıların ve değişimlerin süreçlerini incelemek, bunların nedenselliklerini keşfetmeye çalışmak ve sonuçlarını anlamaktır. Nedensel mekanizmaların keşfi bizi “tarihselliğe ve tarihsel bilgiye duyulan ihtiyaca” geri götürür. Tarihsellik ve tarihsel bilgi çok önemlidir. Çünkü “bugüne ilişkin bir fenomenin esas nedeni 18. yüzyıldaki kritik bir moment olabilir. Kısa dönemde görülemeyen nedensellikler, ancak ‘görüş alanı’ genişletildiğinde kendilerini belli ederler” (Ergut, 2007: 4-5). Nedenselliğin keşfedilmesinde ilk adım görüş alanının genişletilmesi ise diğer adım, nedenselliğin nasıl açıklanabileceği üzerine düşündürmektir. Örneğin Tilly, “incelemeye alınan toplumsal süreç her neyse, onun hiçbir şekilde ‘yeterli ve gerekli’³² koşulları ortaya konularak açıklanamayacağını” (Ergut, 2002: 226) savunur. “Çünkü hiçbir toplumsal süreç (devrimler, suç, bürokratikleşme, çocukluk, parasallaşma), tek bir fenomen olarak algılanıp; her özgül durumun o fenomenin genel dinamiği içinde ve onun dışı olarak işlediği varsayılmaz. Fakat bu durum, toplumsal süreçlerin her birinin anlaşılabilir düzenlilikler barındırdığı varsayımını değiştirmez (Ergut, 2002: 226). Dolayısıyla buradan çıkarılacak sonuç, karşılaştırmalı kamu yönetiminde nedensel ilişkilere odaklanmak gerektiği ve buradan tipik düzenlilikler çıkarılabileceğidir. Örneğin tüm zamanlar için geçerli bir yönetsel ilkenin bulunması yerine, belli yönetsel ilkelerin hangi süreçler ve koşullar içerisinde neden ortaya çıktığını keşfetmeye çalışmak daha açıklayıcıdır.

Nedensel ilişkilerin açıklanması ile ilişkili olarak tarihsel sosyolojinin **tikellik ve tümellik arasında kurduğu denge** karşılaştırmalı yönetime yönetsel olarak bir açılım sağlayabilir. Karşılaştırmalı kamu yönetiminin ilk yıllarındaki esas başarısızlığı farklı serüvenleri, idari yapıları, toplumları, evrim süreçlerini tek biçimli ve tek önlü olarak kavramsallaştırması yatar. Bütün toplumların gideceği belli bir yönün olduğu kabulü ve toplumları ve yapıları anlamak için buradan hareket edilmesi hatalı kıyaslamalara, daha doğru bir ifadeyle totalleştirmelere yol açmaktadır. Dolayısıyla temel sorun, farklı serü-

---

³²Tilly, “Avrupa’da Devrimler” adlı kitabının başında trafik sıkışıklığı ile güneş tutulması arasında bir karşılaştırma yapar. Devrimler, güneş tutulmasına benzemez. Belirli bir düzen içinde hareket eden gök cisimleri, kesin bir şekilde belirlenebilecek koşullar altında güneş tutulmasını ortaya çıkarırlar. Oysa devrimler trafik sıkışıklığına benzer. “Biçimi ve derecesi büyük değişkenlik gösteren trafik sıkışıklığı, anlaşılmaz bir şekilde rutin araç akışını etkisi altına alır, bu akışlardan gelişir ve çok çeşitli nedenlerle, çok çeşitli koşullar altında meydana gelir. Yine de trafik sıkışıklığı rasgele olmaz.” (Tilly 2005: 13-14’dan akt. Ergut, 2007: 9)

venlerin ve evrim süreçlerinin nasıl kavramsallaştırılabileceğidir. Bunu yaparken tikel olanla evrensel olan arasında tercih yapmak zorundan kalmadan, bir taraftan evrensel olanın etkileri diğer taraftan bu büyük yasalarla açıklama uğruna tikellikler hasıraltı edilmeden nasıl incelenebilir? İşte bu noktada tarihsel sosyoloji yardımı koşar. Tarihsel sosyoloji, toplumların gelişmesinde tek model/yol olduğunu kabul etmez. Bunun altında, araştırmacıların “zaman”a ilişkin fikirleri yatar. Zaman görelidir ve farklı zamansallık düzlemleri vardır. Dolayısıyla bütün toplumların aynı biçimde, aynı hızda, aynı yöne akmaları mümkün değildir.

Karşılaştırmalı kamu yönetimi açısından en önemli katkı belki de tarihsel sosyoloji çalışmalarının olmazsa olmazı “*karşılaştırmalı analizler*”³³ yapmasıdır (Skocpol, 1999; Özdalga, 2009; Açıklık, 2009). II. Dünya Savaşı’nın ortasında kalkınma iktisadi, karşılaştırmalı edebiyat ve karşılaştırmalı siyaset gibi alt disiplinlerin ortaya çıkması ile sosyal bilimlerde karşılaştırmalı incelemeler özellikle ABD’de ivme kazanmıştır. Karşılaştırmalı nasıl yapılacağı, karşılaştırmalı yöntemin önemi karşılaştırmalı kamu yönetiminde olduğu gibi, sosyoloji alanında II. Dünya Savaşı’ndan çok daha önce gündeme gelen önemli meselelerden bir tanesidir. Karşılaştırma, özellikle toplum kuramında her zaman merkezi bir rol oynamıştır. Öyle ki Durkheim, karşılaştırmalı sosyolojinin, sosyolojinin özel bir dalı değil, kendisi olduğunu (akt. Burke, 2000: 21) söyleyerek, karşılaştırmalı, sosyolojinin *sine qua non*’u olduğunu ima etmiştir.³⁴

Karşılaştırmalı kamu yönetimi, kendisini “karşılaştırma” üzerinden kurduğu için, karşılaştırmalı analiz noktasında tarihsel sosyolojiden, toplumsal tarihten ya da karşılaştırmalı tarihten bu yaklaşımı örnek alması gerektiği öne sürülemez. Ancak kamu yönetimi disiplini için öne sürülebilecek husus, kamu yönetiminin tarihselleştirilmesi örneğinde olduğu gibi, kamu yönetiminin zaten karşılaştırmalı olması gerektiğinin kabul edilmesidir. Kamu yönetimi alanının, karşılaştırmalı kamu yönetimi olarak ayrı bir alt dala ayrılması, yazının başında da savunulduğu üzere ideolojiktir ve pragmatiktir. Ancak bu durum kamu yönetiminde karşılaştırmalı yöntemin ve karşılaştırmalı geleneğin değerini azaltmaz; aksine, örneğin kökleri - kendi alanımız açısından önemli olduğu için - Marx’ta, Weber’de olan karşılaştırmalı yöntemin kamu yönetiminin gündemine alınmasına aracılık etmesi bakımından bilimsel bir değer taşır. Karşılaştırmalı yöntem, kamu yönetiminin bilimselliğine katkıda bulunur. Bu yöntemin, (karşılaştırmalı) kamu yönetimine olabilecek katkısı, yöntemin sosyolojide, tarihte, siyaset biliminde, iktisatta nasıl kullanıldığını inceleyerek,

³³ Karşılaştırmalı yöntemin tehlikelerine (evrimci varsayıma dayanma ve etnosentrizm) dair Burke’ye (2000: 24-25) bakılabilir.

³⁴ “Tarihçiler ise kendilerinin belirli, biricik ve yinelenemez olanla ilgilendiklerini gerekçe göstererek karşılaştırmayı reddetme eğiliminde olmuşlardır” (Burke, 2000: 21).

karşılaştırmalı yöntemin değerinin ve öneminin nereden geldiğine, bu alanlarda karşılaştırmının neden yapıldığına bakarak anlaşılabilir.³⁵ Bu sorulara cevap verebilmek için yine klasiklerden destek almak mümkündür. Örneğin Weber 1914 yılında şehir tarihi ile ilgili bir tartışmada bir tarihçiye, tarihin Orta Çağ şehrinde neyin özgül olduğunu ortaya koyması gerektiği konusunda uzlaştıklarını ama bunun ancak diğer şehirlerde (antik, Çinli, İslami) neyin eksik olduğunun bulunması ile yani, ancak karşılaştırma ile mümkün olabileceğini söylemiştir (Burke, 2000: 22). Dolayısıyla belirli bir eksikliğin anlam ve önemi ancak karşılaştırma yaparak anlaşılır. Yine Weber, Batı uygarlığının ayırıcı özelliklerini açıklamak üzere, Batı’da Protestanlığın, kapitalizmin ve bürokrasinin ortaya çıkışını incelemiş; bunların başka yerlerde nasıl ortaya çıktıklarını da görüş alanı içine almıştır.³⁶ Böylelikle bu olguların farklı toplumlardaki benzerliklerini, farklılıklarını ve ilişkilerini tespit etmiştir (Burke, 2000: 22). Barrington Moore da, benzer şekilde, karşılaştırmayı genel açıklamaları sınamanın bir aracı olarak kullanmıştır. Moore’a göre “karşılaştırmalar, tarihsel açıklamaları olumsuz açıdan kabaca denetmeye yarayabilir” (akt. Burke, 2000: 23). Reinhard Bendix de benzer şekilde, bir yapıyı başka biriyle karşılaştırmının o yapıyı daha iyi görmeyi sağladığını, örneğin Avrupa feodalizminin, Japon feodalizmi ile karşılaştırılarak daha iyi anlaşılabileceğini savunmuştur (akt. Skocpol, 1999b: 372). Bendix’in karşılaştırma yöntemini kullanmasının bir nedeni de, bu yöntemin tarihsel tikellik duygusunu kaybettirmeden farklı ülkeleri karşılaştırmaya imkân tanınmasıdır (Skocpol, 1999: 372). Yani karşılaştırma benzerlikleri ve farklılıkları açıklayarak olguları daha iyi tanımlamaya yaradığı gibi tikellikleri açık hâle getirmeye de yarar. Kısaca buradan çıkan sonuç, karşılaştırmının yalnızca benzerliklere değil, özellikle farklılıklara da dayanmasıdır. Vakalar arasındaki benzerliklerin çözümlenmesi tarihçileri “kör sokaklardan başka bir şey olmayan yolları izlemekten alıkoyduğu” (akt. Chirrot, 1999: 35) için önemlidir. Ancak Bloch’un isabetle vurguladığı üzere “çoğunlukla sadece biçimdeş olan sahte benzerlikleri

---

³⁵ Karşılaştırmalı kamu yönetiminde temel sorun alanlarından birisinin “karşılaştırma yöntemi”nin kendisi olduğu belirtilmişti. Bunun bir sorun olarak alınmasının nedeni, karşılaştırmalı yönetim çalışmalarında karşılaştırmının yapıma amacıdır. Çünkü neden karşılaştırma yapıldığına verilecek cevap, karşılaştırmının tüm aşamalarını ve yönünü belirler (Güler, 2013: 30). Karşılaştırmalı kamu yönetimi çalışmalarında amaç, gerek ilk dönemde gerekse sonraki dönemlerde az gelişmiş ülkenin gelişmiş ülke modeline geçişini sağlayacak model ve çerçeveyi kurmaktır. Oysa kamu yönetimi disiplini toplumsal/yönetimsel/iktisadi olguları açıklamak için karşılaştırmalı yöntemi kullanmak zorundadır. Bunun yanında, bir başka sorun da, karşılaştırmalı kamu yönetiminin, karşılaştırmının tehlikelerine saplanmış görünmesidir. Karşılaştırmalı yöntem, “toplumların kaçınılmaz aşamalar sıralamasıyla ‘evrildikleri’ varsayımını kolayca kabul ettirme tehlikesi”ni taşır. İkinci tehlike ise, etnosentrizm tehlikesidir (Burke, 2000: 25).

³⁶ Richard Bendix bunu karşıt-kavrayışlar olarak adlandırır, bu yöntem karşılaştırmalı yaklaşımın da temelidir.

temizlemek önemlidir. Ve bu benzerliklerin bazısı çok sinsi de olabilir” (akt. Chirot, 1999: 35).

Karşılaştırmalı kamu yönetimindeki sorun alanlarından birisinin inceleme nesnesi olduğu belirtilmişti. Alanın ismi, inceleme nesnesinin “kamu yönetimi” olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak kamu yönetiminin nasıl tanımlanacağı ve nasıl çalışılacağı başlı başına bir sorundur. İnceleme nesnesi işlevsel parçalar olarak ele alınan idare/bürokrasiden devlete kaydırılsa bile devletin nasıl çalışılabileceği de yeni bir sorun yaratmaktadır. Bu yalnızca (karşılaştırmalı) kamu yönetiminin değil ucu iktidara ve devlete değen her disiplinin zorlu sorularından birisidir (Abrams, 1988). Devletin ne olduğu ve nasıl çalışıldığına/çalışılabileceğine verilebilecek çeşitli cevaplar vardır. Bu çalışmanın odak noktası, tarihsel sosyolojinin **devleti çalışmanın yöntemi üzerine sağlayabileceği açılımlardır**.³⁷ Tarihsel sosyoloji geleneğinde devlet çeşitli biçimlerde tanımlanır ancak ilk dönem tarihsel sosyologlarda dikkat çeken özellik devletin Weberci bir anlayışla ele alınarak yeniden yorumlanmasıdır. Bu tartışmalarda devlet, territoryal ve toplumsal niteliğinden ziyade, idari ve zorlayıcı gücü olan bir kurum olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır (Yalvaç, 2007: 36). Ancak burada devlet, ne liberal kuramda olduğu gibi varsayımsal bir sözleşmeye dayanır - devlet liberal kuramda ontolojik bir varlık değildir - ne de Marksist çözümlemeye olduğu gibi bir bağımlı değişken - üst-yapı kurumu - olarak tanımlanır.³⁸ Bu yaklaşımda devlet bir **kurumlar sistemi**dir (Yalman, 2015: 76). “Yeni Weberci görüşe göre zorlayıcı ve yönetici bir kurum olarak devlet tanımının önemi, devletlerin sadece birbirleriyle değil ama aynı zamanda hem kendi toplumları içinde hem de diğer başka toplumlardaki başka aktörlerle ilişkisinin incelenmesini mümkün kılmasıdır. Bu anlayışa göre devlet bütün toplumsal ilişkiler ağının kesiştiği idari bir merkez-

---

³⁷ Tarihsel sosyoloji geleneğinde devletin ele alınma biçiminde bir örneklik söz konusu değildir. Yalvaç, uluslararası ilişkilerde tarihsel sosyoloji geleneğini, Weber’in devlet kuramının kurumsal bir yorumuna dayanan yeni Weberci ve daha sonraları gelişen tarihsel maddeci gelenek olarak ayırır (Yalvaç, 2013). Weber’in, “belli topraksal alanda fiziksel gücün meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu” şeklindeki devlet tanımından yola çıkarak Weber’in kurumsal bir devlet anlayışı olduğunu ve devletin kurumsal otonomisinin önemini ileri sürenler birinci aşama yeni Weberci; Weber’in devlet tanımının sadece kurumsal faktörleri değil aynı zamanda toplumsal bir boyutu olduğunu ileri sürenler ise ikinci aşama yeni Weberci’ler olarak tanımlanmıştır” (Yalvaç, 2007: 35-36).

³⁸ Türkiye’de kamu yönetimi yazınında devletin bu şekilde ele alınışına örnek olarak Birgül Ayman Güler verilebilir. Güler (2015: 19), Fişek’in *Yönetim* (2015) adlı kitabına yazdığı “Sunuş”ta, Fişek’in yönetsel olguları bağımlı değişken olarak kabul ettiğini ve kitap boyunca tarihsel yönetim biçimleri ve yönetim düşüncelerinin maddi temellerini araştırdığını belirtmekte, kendisi ise, yönetimin zaman zaman toplumsal yapıyı ve tarihsel yönetim biçimlerini de etkilemiş bir mekanizma olarak var olduğunu kabul etmektedir. Güler’e göre (2015: 19) “kendisi bir sistem oluşturan yönetsel olgular dünyası, ekonomik temelle bu temelin asıl ve belirleyici olduğu iki yönlü bir ilişki içindedir.”

dir” (Yalvaç, 2007: 36). (Karşılaştırmalı) kamu yönetimi açısından bu yaklaşımın önemi, “devletler sisteminden kaynaklanan askeri/stratejik rekabetin devletlerin oluşumunu ve devlet eylemlerini şekillendiren esas ortam olduğunu ileri sürmeleri ve devletler sistemindeki rekabetten kaynaklanan savaşların merkezileşmiş bir bürokrasiyi ve yönetsel mekanizmayı nasıl zorunlu kıldığını” (Yalvaç, 2007) göstermelerinden kaynaklanmaktadır.

Devletlerarası rekabetin ve savaş olgusunun toplumsal yapıları ve devletin oluşumunu etkilemesine değinmişken Skocpol’ü anmak gerekir. Skocpol toplumsal devrimlerin ortaya çıkmasında devletler sisteminden gelen baskılara ve askeri zorunluluklara dikkat çeker. Skocpol’e göre devlet, “yönetici bir otoritenin başını çektiği ya da az çok eşgüdümlediği bir kamuyönetmel (idarî), polisiye ve askeri örgütlenmeler kümesi” dir (Akbulut, 2007: 229) ve içte düzeni sağlamak ve dışarıda da devletlerle rekabet etmek üzere iki işlevi vardır. Bu yüzden de devletin incelenmesi için sadece toplumsal sınıflarla ilişkisine değil - Marksist kuramın yaptığı budur -, diğer devletlerle olan ilişkisine de bakmak gerekir. Devlet diğer devletlerle askeri rekabet içinde olduğu için zorlayıcı ve yönetici örgütleri yaratmak için kaynak arayışındadır. Bu yüzden de sürekli olarak hâkim sınıfın çıkarlarını kollayamaz. Çünkü devlet, ekonomik ve toplumsal kaynaklara el koymada egemen sınıflarla yarışmak zorundadır (Akbulut, 2007: 230; Yalvaç, 2007: 37-40). Bu bakımdan Skocpol, devletin onunla birlikte kamu yönetsel ve baskıcı örgütlenmelerin, egemen sınıfın doğrudan denetiminden en azından potansiyel olarak özerk olduğunu düşünür.³⁹ Dolayısıyla Skocpol, devleti gözlemlenebilir bir araştırma nesnesi, bir kurumlar sistemi, bağımsız bir değişken olarak incelemekte; bunu yaparken de yalnız toplumsal ilişkilere değil devletlerarası ilişkilere de odaklanmakta ancak devletlerarası ilişkilerde de devlet, doğrudan dünya ekonomisinin bağımlı bir değişkeni olarak yer almamaktadır. Skocpol’e göre devletler sistemi, uluslararası gerçeğin otonom bir düzeyini oluşturmaktadır. Devletler sistemi kapitalizm ile iç içedir ancak ona indirgenemez. Devletler sistemi ile dünya ekonomisi arasında eşbelirleyicilik söz konusudur (Yalvaç, 2007: 39).

Yukarıdaki inceleme biçimlerinden ve açılımlardan bağımsız olmamakla birlikte, bir diğer önemli katkı tarihsel sosyolojinin **yalnızca yapıları - form - değil özellikle yapılaşmaları - formation - incelemesidir**. Dolayısıyla toplum, yalnızca şeylerin durumu değil süregiden bir süreç olarak ele alınır. Karşılaştırmalı kamu yönetimi için buradan çıkarılabilecek ders, inceleme nesnesi olarak yalnızca yapıların, kurumların, bürokrasilerin incelenmesi değil yapılaşma, kurumlaşma, bürokratikleşme süreçlerinin incelenmesi gerektiğidir. Süreç, eylem ve yapılar arasındaki bağıdır (Abrams, 1982: 3). Dolayısıyla sü-

---

³⁹ Nicos Poulantzas’ın devletin görelî özerkliği tartışmasını hatırlamak gerekir.

reçlerin çözümlenebilmesi için sadece yapıların incelenmesi yetmez. Bu yapılarla ilaveten “eylem”lere bakmak gerekir. Karşılaştırmalı kamu yönetimi yapılarına odaklanırsa, karşılaştırma nesnelere bürokratik yapılar ve işlevler olarak öylece dururlar ve bunları karşılaştıran çalışmaların betimlemesi dışında herhangi bir katkısı da olmaz. Betimlemenin ötesine geçebilmek için “yapılaşma”ya odaklanmak gerekir.

Yapılaşmadan hareketle ve bununla ilgili olarak tarihsel sosyolojinin, karşılaştırmalı yönetim çalışmalarına yapabileceği bir katkı da *kavram setleri/açıklama biçimleri* aracılığıyla olabilir.⁴⁰ Bu kavramlardan birisi de *patikaya bağımlılık/ patikanın belirleyiciliği* ilkesidir. Bu şu anlama gelir: “andaki hiçbir durum, daha önceden belirlenmiş gelişme dinamiklerinin bir sonucu değil, tarihsel olarak ortaya çıkmış, uzun dönemli ve son derece yavaş ilerleyen özgül süreçlerin bir sonucudur. Olayların ve olguların tarihsel dizilişi sonuçlar üzerinde temel belirleyicidir” (Ergut, 2002: 224). Kısacası der, Ergut (2007: 6) patikaya bağımlılık, geçmiş olayların günümüzdeki olaylar üzerindeki toplam etkisidir. Ancak bu durum “herhangi bir şekilde önceden belirlenmiş bir gelişme çizgisinin ‘gerekli’ ve ‘doğal’ bir aşaması olmaktan çok, ‘uzun yavaş, tarihsel olarak örgün süreçlerin’ bir sonucudur” (Ergut, 2007: 6). Dolayısıyla, “bugüne baktığımız zaman, sadece bugüne bakmıyoruz. Her zaman birtakım süreçlere bakıyoruz. Bu süreçlerin tarih içinde bugünü nasıl ortaya çıkardığına bakıyoruz” (Keyder, 2009: 106). Tarihsel patikanın belirleyiciliği, patikaya bağımlılık ilkesinin kısıtları da bulunmaktadır. Belirleyici olan patika ise, tarihsel zincirin halkalarından birisi yer değiştirirse bütün yapı değişecektir. Ancak ülkeler bazında durumun hiç de böyle olmadığı görülür. Öyleyse patikalara bir de bazı olguları eklemek gerekir. Örneğin Tilly, devlet inşası ve kapitalizm gibi büyük yapısal değişimleri de belirleyiciler⁴¹ olarak ele almıştır (Ergut, 2002). Tilly patikaya bağımlılığı şöyle açık-

---

⁴⁰ Benzer bir şekilde Burke (2000), *Tarih ve Toplumsal Kuram* adlı yapıtında tarih yazımında toplumsal kuramın nasıl kullanılabileceğini ve tarihin toplumsal kuramcılara ne yararı olduğunu araştırır. Tarihin, toplumsal kuramdan yararlanabileceğini, tarihsel çözümlenmelerde toplumsal kuramcılarının kullandığı bazı kavram setlerini, modelleri ödünç alabileceklerini savunmaktadır. Ancak toplum kuramında yararlanılan belli başlı kavramlar 19. ve 20. yüzyılda Batı toplumlarının incelenmesi ile oluşturulduğu için, bu kavramların kültür-bağımlı olduklarının kabul edilmeleri ve doğrudan uygulanmak yerine uyarlanarak kullanılmaları gerektiği konusunda uyarıda bulunur (Burke, 2000: 45). Uyarlanarak kullanılacak ya da tarihsel analizde yararlı olabilecek kavramları ise, toplumsal rol, cinsiyet ve cinsel rol, aile ve akrabalık, topluluk ve kimlik, sınıf, statü, toplumsal hareketlilik, gösterişçi tüketim ve sembolik sermaye, karşılıklılık, patronaj ve yiyicilik, iktidar, merkez ve çevre, hegemonya ve direniş, toplumsal hareketler, zihniyet ve ideoloji, iletişim ve alımlama, sözellik ve metinsellik, söylence şeklinde sıralamaktadır (Burke, 2000: 46-100).

⁴¹ Tilly kapitalizmin i) Sermaye-emek çatışması, ii) Kapitalistlerin üretim faktörleri üzerinde tarihsel olarak kontrol gücü olanlarla çatışması, iii) piyasa kaynaklı çatışmalar: alıcı-alıcı; alıcı-

lamaktadır; “bir olayın belirli bir momentte ve zamanda olması, sonucu etkiler. Nasıl olduğunu ortaya çıkarmak için ne zaman olduğunu bilmemiz gerekir” (Tilly, 2002: 172’den akt. Ergut, 2007: 6).

Patikaya bağımlılık kavramı, toplumsal yapıların ve süreçlerin incelenmesinde tarihsel bilgiyi kullanmaya bir çağrı olarak da anlaşılabilir. Patikaya bağımlılık, yalnızca “bugün”e odaklanan çalışmaların karşısında tarihsel süreçlerin kurucu roller oynadığını ve bu rolleri de amprizme kaymadan teorileştirmeye yönelik bir açıklama yöntemidir (Ergut, 2007: 5). Böylelikle, karşılaştırmalı kamu yönetimi açısından patikaya bağlılık kavramının önemi ve katkısı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Karşılaştırmalı kamu yönetimi, yönetsel kurumların ve süreçlerin tarihsel ve mekânsal olarak nasıl ve neden geliştiğini ve değiştiğini açıklamak ile ilgileniyorsa, patikaya bağımlılık kuşkusuz yararlanılabilecek bir kavram setidir.

Sonuç Yerine

Bu yazının belli ve uygun bir sonucu yoktur. Yazının bütünü sonuç niteliğindedir. Ancak bu metnin savunusunu tek bir cümle ile söylemek gerekirse; Durkheim, Mills, Abrams gibi araştırmacıların, sosyolojinin, zorunlu olarak karşılaştırmalı ve tarihsel olduğu yönündeki savunularından hareketle, adını hak eden kamu yönetiminin de *tarihsel, sosyolojik ve karşılaştırmalı* kamu yönetimi olduğu söylenebilir. Tarihsel sosyoloji, karşılaştırmalı kamu yönetimine daha genel olarak da kamu yönetimine, tarihsel bilgiyi, karşılaştırmayı, toplumu ve bugün adını anmanın pejoratif bir manaya geldiği klasik araştırmacıları gündeme getirme potansiyeline sahip olması açısından önemlidir.

İkinci olarak, tarihsel sosyolojinin karşılaştırmalı kamu yönetimine yeni patikalar açabilecek nitelikte olduğu savunuluyorsa, yönetsel ve kuramsal önerileri somutlaştırmak adına, bu çerçeveyi kullanan bir çalışmanın nereye/neye/nasıl yoğunlaşabileceği üzerine düşünmek gerekir. Örneğin, Skocpol üzerinden konuşmak gerekirse, Skocpol⁴² karşılaştırmalı kamu yönetimi alanında çalışsaydı nereye/neye/nasıl yoğunlaşır? diye bir soru gündeme getirilebilir. Gerçekten de çalışma boyunca Skocpol’ün “nasıl” incele-

---

satıcı; satıcı-satıcı arasında olmak üzere üç toplumsal mücadele ve çatışma alanı ortaya çıkardığını; devletin inşa sürecinin de i) kontrol altında tutulan nüfustan artığın çekilip alınması mücadelesi; ii) devlet özneleriyle sınırların içindeki veya dışındaki egemenlik kaynakları arasındaki çatışmaları; iii) hali hazırda devletin kontrol altında tuttuğu kaynaklar üzerinde hak iddia eden toplumsal örgütlenmeler arasındaki rekabet ve çatışma ortaya çıkardığını yazar. (Ergut, 2002).

⁴² Bu soru diğer tarihsel sosyologlar düşünülerek de sorulabilir.

diği açıklığa kavuşturulmuş ancak onun ne çalışabileceği üzerinde durulmamıştır. Soruya dönecek olursak, Skocpol, toplumsal değişim süreçlerini incelediğine göre, karşılaştırmalı kamu yönetimi alanında çalışsaydı, merkezi ve zorlayıcı (kamu) yönetsel örgütlerin gelişme (ki bunun nedeninin uluslararası devlet sisteminin, rekabetçi dinamiği olduğunu savunmaktadır) ve değişim süreçlerine odaklanabilir, değişim süreçlerini ise toplumsal devrimler üzerinden anlamaya çalışabilirdi. Bununla birlikte yine devrimler ve (kamu) yönetsel örgütlenmeler arasındaki ilişkileri inceleyebilirdi. Çünkü Skocpol, devrim sonrasında, toplumsal ve siyasal tahakküm kurmak için bir kamu yönetimi silahı keşfedildiğini savunmaktadır. Böylece, merkezileşmiş, bürokratik ve profesyonel bir devlet oluşturulmuştur. Buradan hareketle, toplumsal devrimlerin farklı üretim biçimleri ve rejimleri ile sonuçlanmasına rağmen, neden benzer merkezi ve bürokratik kurumsal yapıların ortaya çıktığı ayrı bir çalışma sorusu olabilir.

Kaynakça

- Aberbach, Joel D. ve Bert A. Rockman, “Comparative Administration: Methods, Muddles and Models”, *Administration & Society*, Vol. 18, No. 4, 1987, s. 473-506.
- Abrams, Philip, “History, Sociology, Historical Sociology”, *Past and Present*, No. 87, 1980, s. 3-16.
- Abrams, Philip, *Historical Sociology*, Cornell University Press, New York 1982.
- Abrams, Philip, “Notes on the Difficulty of Studying the State”, *Journal of Historical Sociology*, Vol. 1, No. 1, 1988, 59-88.
- Akbulut, Örsan, *Küreselleşme, Ulus- Devlet ve Kamu Yönetimi*, TODAİE Yayınları, Ankara 2007.
- Alton, A. J., “Comparative Management Theory: How Useful to the Practitioner”, *Management International Review*, Vol. 9, No. 1, 1969, s. 3-11.
- Bedük, Aykut, *Karşılaştırmalı İşletme ve Yönetim Sözlüğü*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2012.
- Bendor, Jonathan, “A Theoretical Problem in Comparative Administration”, *Public Administration Review*, Vol. 36, No. 6, 1976, s. 626-631.
- Burke, Peter, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, 2. Baskı, (Çev. Mete Tunçay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Chirot, Daniel, “Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası”, *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, (Ed. Theda

- Skocpol), (Çev. A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 22-47.
- Emre, Cahit, “Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişim Sürecinde Karşılaştırmalı Kamu Yönetiminin Yeri”, *Yönetim Bilimi Yazıları*, (Ed. Cahit Emre), İmaj Yayınevi, Ankara 2003, s. 69-99.
- Ergut, Ferdan, “Sosyal Bilimlerde Tartışma Ortamının Kurgulanması ve Tarihsel Sosyolojinin İmkânları”, *Toplum ve Bilim*, S. 91, 2002, s. 213-228.
- Ergut, Ferdan, “Disiplinler-Arasılık, Teori ve Tezden Çıkmış Kitaplar Üstüne Serbest Vezinle Yazılmış Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, S. 100, 2004, s. 39-44.
- Ergut, Ferdan, “Tarihsel Bilginin Özgüllükleri: Zaman ve Patıkaya Bağımlılık”, *Praksis*, S. 17, 2007, s. 159-173.
- Ergut, Ferdan, “Tarihsel Sosyoloji Ne Yapar? Nasıl Yapar?”, *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar*, (Ed. Ferdan Ergut ve Ayşen Uysal), Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s. 13-36.
- Ergut, Ferdan, ve Ayşel Uysal (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar*, Dipnot Yayınları, Ankara 2007.
- Farazmand, Ali (Ed.), *Handbook of Comparative and Development Public Administration*, 2. Baskı, Marcel Dekker Inc, New York 2005.
- Fırat Üniversitesi SBKY Dersleri, <http://sbkyb.iib.firat.edu.tr/tr/node/115> (15.05.2017).
- Fişek, Kurthan, *Yönetim*, 5. Baskı, Kilit Yayınları, Ankara 2015.
- Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*, 10. Baskı, (Çev. Şirin Tekeli), Metis Yayınları, İstanbul 2014.
- Güler, Birgül Ayman, “Giriş: Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Nedir?”, *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, 3. Baskı, (Ed. Koray Karasu), İmge Kitabevi, Ankara 2013, s. 23-40.
- Güler, Birgül Ayman, “Sunuş Yazısı”, *Yönetim*, Kurthan Fişek, 5. Baskı, Kilit Yayınları, Ankara 2015, s. 13-27.
- Heper, Metin, *Modernleşme ve Bürokrasi: Karşılaştırmalı Kamu Yönetimine Giriş*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara 1973.
- Jones, Gareth Stedman, “Historical Sociology to Theoretical History”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 27, No. 3, 1976, s. 295-305.
- Karasu, Koray, “Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Ders Tanıtımı”, http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/?page_id=230 (15.07.2017).

- Karasu, Koray, “Karşılaştırmalı Yönetim- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi III. Sınıf Ders İzlenesi”, <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/07/karsilastirmalilisans.pdf> (15.07.2017).
- Keskin, Nuray Ertürk, “Karşılaştırmalı Kamu Yönetiminde Kuram Denemeleri ve Ana Yaklaşımlar”, https://www.academia.edu/2963546/Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9F%C4%B1mal%C4%B1_Kamu_Y%C3%B6netiminde_Kuram_Denemeleri_ve_Ana_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar (24.12.2017).
- Kutlu, Önder, *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi: Teorik Çerçeve ve Ülke Uygulamaları*, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2012.
- Ömürgönülşen, Umur, “‘İdare’ Terimi Niçin Korunmalı ve Yaşatılmalıdır?”, *İdarecinin Sesi*, C. 15, S. 96, 2003, s. 54-56.
- Öner, Yıldırım, “Karşılaştırmalı Yönetimde Temel Kavramlar”, <http://isletmeiktisadi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/09/Y%C3%B6netim-13-1993-2.pdf> (12.07.2017).
- Özdalga, Elisabeth, “Bir Tasavvur ve Ustalık Olarak Tarihsel Sosyoloji”, *Tarihsel Sosyoloji*, (Ed. Elisabeth Özdalga), Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2009, s.9-62.
- Özdalga, Elisabeth (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2009.
- Politik Ekonomi Grubu, “Manifesto: Ne Piyasa Ne Devlet”, *Praksis*, S. 7, 2002, s. 317-322.
- Ragin, Charles ve David Zaret, “Theory and Method in Comparative Research: Two Strategies”, *Social Forces*, Vol. 61, No. 3, 1983, s. 731-754.
- Sewell, William H., “Marc Bloch and the Logic of Comparative History”, *History and Theory*, Vol. 6, No. 2, 1967, s. 208-218.
- Skocpol, Theda, “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi”, *Tarihsel Sosyoloji: Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler*, (Ed. Theda Skocpol) (Çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999a, s. 1-22.
- Skocpol, Theda, “Tarihsel Sosyolojide Yeni Gündemler ve Yinelenen Stratejiler”, *Tarihsel Sosyoloji: Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler*, (Ed. Theda Skocpol) (Çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999b, s. 355-389.
- Skocpol, Theda, *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, (Çev. Erdem S. Türközü), İmge Yayınları, Ankara 2004.
- Skocpol, Theda ve Margaret Somers, “The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, No. 2, 1980, s. 174-197.

- Terman, Jessica, “Comparative Administration: Ontology and Epistemology in Cross-Cultural Research”, *Administrative Theory & Praxis*, Vol. 33, No. 2, 2011, s. 235-257.
- Tummala, Krishna K., “An Essay on Comparative Administration”, *Public Administration Review*, Vol. 60, No. 1, 1995, s. 75-80.
- Üstüner, Yılmaz, “Kamu Yönetimi Disiplininde ‘Kimlik Sorunsalı’”, *Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyum Bildirileri* (Birinci Cilt), TODAİE Yayını, Ankara 1995, s. 59-69.
- Warner, Malcolm (Ed.), *Comparative Management: Critical Perspectives on Business and Management*, Routledge, New York 1997.
- Yalman, Galip, “Devlet Nedir?”, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (Ed. Gökhan Atılğan ve Attila Aytekin), 5. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul 2015, s. 69-87.
- Yalvaç, Faruk, “Devlet”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, (Ed. Atilla Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 15-53.
- Yalvaç, Faruk, “Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 10, S. 38, 2013, s. 3-28.

